DOI: 10.18372/2307-9061.78.21145
УДК 347.9:347.121.2(045)

А. В. Петровський,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8607-282X

СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Національна академія внутрішніх справ
Солом'янська площа, 1, 03035, Київ, Україна
E-mail: prudentius@ukr.net

Метою *статті є комплексний правовий аналіз спрощеного позовного провадження у цивільному процесі України як інструменту судового захисту немайнових прав фізичної особи у цивільних правовідносинах, з'ясування критеріїв допустимості та меж його застосування у відповідній категорії спорів, виявлення проблем правозастосування (зокрема ризиків формального віднесення немайнових спорів до «малозначних») і розробка практичних рекомендацій щодо забезпечення балансу між процесуальною економією та гарантіями справедливого судового розгляду.* ***Методи дослідження:*** *у процесі дослідження використано сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. Зокрема, застосовано методи аналізу й синтезу для опрацювання положень ЦПК України та доктринальних джерел; формально-юридичний метод – для тлумачення процесуальних норм щодо підстав і порядку розгляду справ у спрощеному провадженні; порівняльно-правовий метод – для співвіднесення національних підходів із загальними стандартами справедливого суду та практикою застосування критеріїв пропорційності; системний підхід – для розгляду спрощеного провадження як елемента механізму судового захисту прав у цивільних правовідносинах; метод узагальнення – для формулювання рекомендацій з урахуванням типових практичних ситуацій.* ***Результати:*** *проаналізовано правову природу спрощеного позовного провадження та його функціональне призначення у забезпеченні оперативного й ефективного захисту особистих немайнових прав. З урахуванням особливостей немайнових спорів акцентовано увагу на впливі інструментів процесуальної економії (письмовий розгляд, скорочені строки, процесуальні обмеження) на реальність захисту таких прав, як честь і гідність, ділова репутація, приватність, захист персональних даних, право на зображення, сімейні немайнові права. Визначено критерії вибору процедури (пропорційність, складність спору, значення справи для сторін, потреба в усному слуханні, характер доказів) і окреслено ризики зниження стандартів змагальності та мотивованості рішення у разі формального застосування спрощеного порядку. Запропоновано практичні шляхи вдосконалення: належне мотивування ухвали про обрання спрощеної процедури; забезпечення сторонам права ініціювати перехід до загального провадження; активніше використання дистанційних форматів участі як альтернативи відкладенням; виокремлення ознак підвищеної складності немайнових спорів для уніфікації підходів.* ***Обговорення:*** *критерії та підстави застосування спрощеного позовного провадження; гарантії змагальності, права на доказування та отримання мотивованого рішення у немайнових спорах; визначення «малозначності» у справах без майнового виміру; співвідношення оперативності розгляду й якості судового захисту; практичні підходи до уніфікації судової практики у спорах про немайнові права фізичної особи у цивільних правовідносинах.*

Ключові слова: *немайнові права; цивільні правовідносини; фізична особа; спрощене позовне провадження; цивільний процес; доступ до правосуддя.*

Постановка проблеми та її актуальність. Реформування цивільного судочинства в Україні спрямоване на підвищення ефективності, доступності та оперативності судового захисту прав і свобод людини. Одним із інструментів досягнення цих цілей стало запровадження та розвиток інституту спрощеного позовного провадження, покликаного забезпечити швидкий і менш формалізований розгляд окремих категорій цивільних справ.

В умовах зростання кількості спорів, де стороною є фізична особа, особливо актуальним стає питання про те, наскільки спрощена процедура здатна гарантувати належний захист немайнових прав у цивільних правовідносинах. На практиці саме спори щодо честі, гідності, приватності, персональних даних, захисту зображення, сімейних немайнових прав нерідко потребують не лише швидкого, але й якісного судового розгляду, що вимагає коректного балансу між процесуальною економією та реальним доступом до правосуддя.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Проблематика спрощеного позовного провадження у цивільному процесі висвітлюється у працях вітчизняних процесуалістів і дослідників права людини крізь призму принципів доступу до правосуддя, процесуальної економії та справедливого судового розгляду. У наукових публікаціях аналізуються критерії «малозначності», межі судової дискреції при виборі форми провадження, а також вплив письмового розгляду та скорочених строків на реалізацію сторонами права бути почутими. Окремий блок досліджень присвячено захисту немайнових прав, зокрема честі й гідності, ділової репутації, приватності та персональних даних, у тому числі з урахуванням практики Європейського суду з прав людини щодо балансу між свободою вираження поглядів і правом на повагу до приватного життя [1]. Водночас у наявних роботах недостатньо системно розкрито саме процесуальну «придатність» спрощеного провадження для спорів про немайнові права фізичної особи у цивільних правовідносинах: як визначати складність таких справ, коли письмового розгляду недостатньо, та які гарантії мають бути забезпечені для недопущення формального підходу до їх розгляду [2].

Метою статті є комплексний аналіз правової природи спрощеного позовного провадження, умов та порядку реалізації права на розгляд справ у цьому провадженні, а також проблемних аспектів його застосування у цивільному процесі України з акцентом на спорах про захист немайнових прав фізичної особи у цивільних правовідносинах.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання: 1) визначити місце спрощеного позовного провадження у системі форм цивільного судочинства; 2) окреслити нормативні критерії та межі судової дискреції при виборі спрощеної процедури; 3) проаналізувати особливості застосування спрощеного провадження у спорах про немайнові права фізичної особи в межах цивільних правовідносин; 4) виявити практичні ризики формального віднесення немайнових спорів до малозначних та запропонувати шляхи їх мінімізації; 5 формулювати рекомендації щодо забезпечення балансу між оперативністю розгляду і гарантіями справедливого судового розгляду.

Наукова новизна полягає у конкретизації процесуальних критеріїв застосування спрощеного позовного провадження саме у спорах про захист немайнових прав фізичної особи у цивільних правовідносинах, а також у пропозиціях щодо уніфікації підходів до оцінки складності таких спорів (з урахуванням значення справи для сторін, характеру доказування та потреби в усному слуханні) і процесуальних гарантій, які мають бути забезпечені незалежно від обраної форми провадження.

Виклад основного матеріалу дослідження. У теорії цивільного процесуального права спрощене позовне провадження розглядається як різновид позовної форми судового захисту, що характеризується спрощенням процесуальної форми без заперечення її змагального характеру. Його призначенням є мінімізація процесуальних формальностей за умови збереження сутнісних гарантій судового розгляду та виконання завдань цивільного судочинства.

Процесуальна форма виконує гарантійну функцію, а тому будь-яке її спрощення повинно

мати чітке нормативне підґрунтя та легітимну мету. Відтак, спрощене позовне провадження не варто ототожнювати зі «скороченим» або «неповноцінним» розглядом справи. Це альтернативна модель, що може бути адекватною для спорів, у яких обсяг доказування є обмеженим, а швидкість вирішення спору має істотне значення для сторін.

З огляду на предмет спору, спрощене провадження може застосовуватися і у справах, пов'язаних із захистом немайнових прав фізичної особи, якщо такі справи не є складними за доказовою базою і не потребують тривалого дослідження обставин. Водночас у спорах, де встановлення порушення немайнового блага пов'язане з оцінкою контексту, наміру, способу поширення інформації або потребує допиту свідків чи експертного дослідження, формальне застосування спрощеної процедури може створювати ризик для повноти з'ясування обставин.

Ключові положення щодо спрощеного позовного провадження закріплені у розділі ІІІ Цивільного процесуального кодексу України (зокрема, ст. ст. 19, 274–279 ЦПК України) [3]. Законодавець визначає, що у порядку спрощеного позовного провадження підлягають розгляду малозначні справи, справи незначної складності, трудові спори, а також інші категорії, щодо яких суд дійде висновку про доцільність застосування спрощеної процедури.

Важливо, що віднесення справи до малозначних здійснюється як за формальними критеріями (ціна позову), так і з урахуванням оціночних понять – складності справи та значення спору для сторін. Такий підхід надає суду істотну дискрецію, що забезпечує гнучкість, але водночас створює ризики неоднакового застосування норм процесуального права.

Для справ про захист немайнових прав фізичної особи типово відсутній «ціновий» критерій, адже предметом спору є особисті немайнові блага, а не майновий інтерес. Тому практичне значення мають саме оціночні критерії: складність доказування, потреба в усному розгляді, кількість учасників, суспільна значущість та потенційний вплив рішення на реалізацію немайнових прав у цивільних правовідносинах [4].

Право на розгляд справи у порядку спрощеного позовного провадження є процесуальним правом учасників цивільного процесу. Воно проявляється у можливості сторін ініціювати застосування спрощеної процедури або погодитися з відповідним рішенням суду.

Позивач реалізує це право шляхом подання позовної заяви з клопотанням про розгляд справи за правилами спрощеного провадження. Водночас суд не є автоматично пов'язаним таким клопотанням і, з урахуванням характеру спору, складності справи, обсягу доказів та інших обставин, може ухвалити рішення як про спрощений, так і про загальний порядок.

Відповідач має право заперечувати проти розгляду справи у спрощеному провадженні, обґрунтовуючи необхідність застосування загальної процедури (зокрема, для забезпечення усного слухання, допиту свідків, призначення експертизи). У спорах щодо немайнових прав фізичної особи такі заперечення можуть бути виправданими, коли предметом доказування є оціночні судження, контекст висловлювань, факти втручання у приватність тощо.

Реалізація права на розгляд справи у спрощеному позовному провадженні здійснюється на кількох процесуальних етапах. По-перше, позивач може заявити клопотання про спрощений розгляд уже на стадії подання позовної заяви. По-друге, відповідач вправі подати заперечення проти такого порядку розгляду.

Суд, вирішуючи питання про форму провадження, оцінює характер спірних правовідносин, обсяг і складність доказів, кількість учасників справи, а також значення справи для сторін. Ухвала суду про розгляд справи у спрощеному позовному провадженні має бути належно мотивованою, що відповідає загальним вимогам до судових рішень [5].

У контексті спорів про захист немайнових прав фізичної особи суду доцільно окремо оцінювати: 1) чи допускає предмет доказування письмовий формат; 2) чи є необхідність у дослідженні носіїв інформації, технічних даних, скриншотів, аудіо/відеозаписів; 3) чи не порушить письмовий розгляд право сторін бути почутими.

Спрощене позовне провадження характеризується скороченими строками розгляду, переважно письмовою процедурою, обмеженими строками подання заяв по суті справи та доказів, а також більшою гнучкістю процесуальної форми. Водночас такі особливості не повинні призводити до фактичного звуження змісту та обсягу процесуальних прав сторін.

Ключовим гарантійним орієнтиром є принцип пропорційності: процесуальні обмеження можуть бути виправданими лише настільки, наскільки вони необхідні для досягнення мети оперативного розгляду і не підривають сутність права на справедливий суд. Для справ, де фізична особа захищає немайнові права у цивільних правовідносинах, ризик дисбалансу особливо чутливий, оскільки наслідки порушення немайнового блага можуть бути тривалими і складними для компенсації.

Застосування письмового провадження є доцільним лише за умови, що сторони мають реальну можливість подати доводи і докази, а суд – всебічно їх оцінити. За наявності обґрунтованих клопотань про необхідність усного слухання (наприклад, для допиту свідків щодо факту поширення інформації або встановлення обсягу втручання у приватність) суд повинен критично оцінювати можливість розгляду справи без виклику сторін.

У судовій практиці ключовим критерієм правомірності застосування спрощеного позовного провадження виступає дотримання балансу між процесуальною економією та необхідністю повного і всебічного з'ясування обставин справи [5]. Формальне віднесення справи до малозначних не може автоматично виправдовувати обмеження процесуальних прав сторін, зокрема права на усний розгляд [6].

Серед основних проблем реалізації спрощеного позовного провадження можна виокремити: 1) широкі межі судової дискреції при визначенні форми провадження; 2) відсутність достатньо чітких законодавчих критеріїв оцінки «незначної складності»; 3) неоднорідність підходів у судовій практиці; 4) ризики надмірної формалізації письмового розгляду.

Для спорів щодо немайнових прав фізичної особи додатковою проблемою є те, що оцінка «значення справи для сторін» не може зводитися до грошового виміру. Відновлення порушеного немайнового блага (спростування недостовірної інформації, припинення втручання у приватність, видалення контенту тощо) іноді потребує оперативного реагування, але водночас – ретельного встановлення фактичних обставин.

Перспективними напрямами удосконалення правового регулювання та практики застосування спрощеного провадження є: 1) конкретизація оціночних критеріїв «незначної складності» та «значення справи для сторін»; 2) розвиток узагальнень судової практики щодо мотивування ухвал про вибір форми провадження; 3) процесуальні запобіжники від формального застосування письмового розгляду у справах, де необхідне усне слухання; 4) активніше використання електронних доказів та чіткіші правила їх дослідження у спрощеній процедурі.

Висновки. Спрощене позовне провадження є важливим інструментом забезпечення доступного та ефективного правосуддя у цивільному процесі України. Його застосування повинно ґрунтуватися на балансі між принципом процесуальної економії та гарантіями справедливого судового розгляду.

У спорах, де фізична особа реалізує право на судовий захист немайнових прав у цивільних правовідносинах, суд має приділяти підвищену увагу критеріям складності та значення справи, а також забезпеченню реальної можливості сторін бути почутими. Лише за таких умов спрощена процедура виконуватиме своє призначення – підвищувати оперативність розгляду без зниження якості судового захисту.

Література

1. Рішення Європейського суду з прав людини у справі Von Hannover проти Німеччини (№ 2) від 07 лют. 2012 р. (Заяви №№ 40660/08 і 60641/08).
URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-126822%22]}.

2. Бірюкова А.Г., Колісникова Г.В. Цивільно-правовий захист права на зображення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.* 2025. Вип. 88. Ч. 1.

С. 229–235. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.1.33.

3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1618-15?utm_source= chatgpt.com#Text.

4. Луспеник Д. Захист гідності, честі та ділової репутації: практика Верховного Суду. *Онлайн практикум* (м. Київ, 16 квіт. 2021 р.). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Luspenyk_prezentatsia.pdf?utm_source=chatgpt.com.

5. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Верховного Суду України від 27 лют. 2009 р. № 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/v_001700-09?utm_source= chatgpt.com#Text.

6. Постанова Верховного Суду від 10 лип. 2024 р. Справа № 755/17554/19. Провадження № 61-10940св23. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=120784917&utm_source=chatgpt.com.

References

1. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi Von Hannover proty Nimechchyny (№ 2) vid 07.02.2012 r. (Zaiavy №№ 40660/08 i 60641/08). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-126822%22]}.

2. Biriukova A.H., Kolisnykova H.V. Tsyvilno-pravovyi zakhyst prava na zobrazhennia. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia Pravo*. 2025. Vyp. 88. Ch. 1. S. 229–235. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/05/35.pdf?utm_source=chatgpt.com. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.1.33

3. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 18.03.2004 r. № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1618-15?utm_source=chatgpt.com#Text.

4. Luspenyk D. Zakhyst hidnosti, chesti ta dilovoi reputatsii: praktyka Verkhovnoho Sudu. Onlain praktykum (m. Kyiv, 16.04.2021 r.). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Luspenyk_prezentatsia.pdf?utm_source=chatgpt.com.

5. Pro sudovu praktyku u spravakh pro zakhyst hidnosti ta chesti fizychnoi osoby, a takozh dilovoi reputatsii fizychnoi ta yurydychnoi osoby: Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 27.02.2009 r. № 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/v_001700-09?utm_source=chatgpt.com#Text.

6. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 10.07.2024 r. Sprava № 755/17554/19. Provadzhennia № 61-10940sv23. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=120784917&utm_source=chatgpt.com

Andrii Petrovskyi

SIMPLIFIED CLAIM PROCEEDINGS IN CIVIL PROCEDURE AS A TOOL FOR PROTECTING THE NON-PROPERTY RIGHTS OF AN INDIVIDUAL IN CIVIL LEGAL RELATIONS

National Academy of Internal Affairs
Solomianska Square, 1, 03035, Kyiv, Ukraine
E-mail: prudentius@ukr.net

The purpose *of the article is to provide a comprehensive legal analysis of simplified claim proceedings in the civil procedure of Ukraine as an instrument of judicial protection of the non-property rights of an individual in civil legal relations, to clarify the criteria of admissibility and the limits of its application in the relevant category of disputes, to identify problems of law enforcement (in particular, the risks of formally classifying non-property disputes as "minor cases"), and to develop practical recommendations for ensuring a balance between procedural economy and the guarantees of a fair trial.* ***Research methods:*** *the study employs a set of general scientific and special legal methods. In particular, the methods of analysis and synthesis are used to examine the provisions of the Civil Procedure Code of Ukraine and doctrinal sources; the formal legal method is applied to interpret procedural rules regarding the grounds and procedure for hearing cases under simplified proceedings; the comparative legal method is used to correlate national approaches with general fair-trial standards and the practice of applying proportionality criteria; the systemic approach serves to consider simplified proceedings as an element of the mechanism of judicial protection of rights in civil legal relations; and the generalization method is used to formulate recommendations taking into account typical practical situations.* ***Results:*** *the legal nature of simplified claim proceedings and its functional role in ensuring prompt and effective protection of personal non-property rights are analyzed. With due regard to the specifics of non-property disputes, the article focuses on how instruments of procedural economy (written proceedings, shortened time limits, and procedural restrictions) affect the practical effectiveness of protecting such rights as honor and dignity, business reputation, privacy, personal data protection, image rights, and family-related non-property rights. Criteria for choosing the procedure (proportionality, complexity of the dispute, significance of the case for the parties, the need for an oral hearing, and the nature of the evidentiary basis) are identified, and the risks of lowering adversarial standards and the reasoning quality of court decisions in the case of formal application of the simplified procedure are outlined. Practical ways to improve application are proposed: proper reasoning of the ruling on choosing the simplified procedure; ensuring the parties' right to initiate a transfer to ordinary proceedings; more active use of remote participation formats as an alternative to adjournments; and identifying indicators of increased complexity in non-property disputes to unify approaches.* ***Discussion:*** *criteria and grounds for applying simplified claim proceedings; guarantees of adversarial procedure, the right to present evidence, and the right to receive a reasoned decision in non-property disputes; determining "minor cases" in disputes without a pecuniary dimension; the relationship between the speed of adjudication and the quality of judicial protection; and practical approaches to unifying judicial practice in disputes concerning the non-property rights of an individual in civil legal relations.*

Keywords: *non-property rights; civil legal relations; individual; simplified claim proceedings; civil procedure; access to justice.*

Дата першого надходження статті до видання: 03.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.04.2026

© Петровський А.В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0